

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН НАСАДЖЕНЬ ПАРКУ-ПАМ'ЯТКИ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «ЖОРНІВСЬКИЙ»

А.І. Кушнір, кандидат біологічних наук, доцент

О.А. Суханова, кандидат сільськогосподарських наук, доцент

Ю.Ю. Снігур, студентка магістратури

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Висвітлено матеріали комплексних досліджень, які проводились у парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва місцевого значення «Жорнівський» протягом 2014-2015 рр. Визначено основні етапи становлення парку, фактори, що впливають на формування території та насаджень. Зокрема, здійснено подеревну інвентаризацію рослин, досліджено та встановлено сучасний стан парку.

***Ключові слова:** заказник, насадження, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, планувальна структура, якісний стан.*

У системі зелених насаджень на територіях вищих навчальних закладів важливе місце займають ті садово-паркові об'єкти, які сприяють покращанню навчально-практичної підготовки фахівців, зокрема, за напрямом «Лісове і садово-паркове господарство». Основними об'єктами, які влаштовують на територіях спеціалізованих вищих навчальних закладів є: ботанічні сади, дендрологічні парки, сквери, дослідні та колекційні ділянки. Насадження на таких об'єктах виконують навчально-пізнавальну, науково-дослідну, санітарно-гігієнічну та рекреаційну функції. Окремим садово-парковим об'єктам згідно із законодавством може бути наданий відповідний природоохоронний статус.

Національний університет біоресурсів і природокористування є одним із найбільших спеціалізованих вищих навчальних закладів України. До структури університету входять різні типи садово-паркових об'єктів, зокрема: ботанічний

сад, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Жорнівський», сквери, численні колекційні й дослідні ділянки.

Мета досліджень – визначення етапів становлення та сучасного стану парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення «Жорнівський» для складання концепції реконструкції території об'єкту.

Матеріали та методики досліджень. За загальноприйнятими методиками було проведено дослідницьку роботу, передпроектне вивчення об'єкту, яке містило історичний, функціональний, архітектурно-планувальний, ландшафтний аналізи, а також аналіз стану благоустрою території та здійснено подеревну інвентаризацію насаджень. Для загального оцінювання території було проведено натурні маршрутні обстеження, аналіз публіцистичних, наукових джерел та проектних проробок попередніх років.

Результати досліджень. Парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва місцевого значення «Жорнівський» (далі – ППСМ «Жорнівський»), що розміщений у с. Жорнівка Київської області, було створено в період 1969-1972 рр. На початковому етапі він мав статус дендрарію з назвою «Ювілейний». 28 лютого 1972 р. рішенням виконкому Київської обласної ради новоствореному парку надано статус парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення [1]. Над його проектом працював кандидат біологічних наук, науковий співробітник Боярської лісової дослідної станції (ЛДС) Гегельський Іван Никифорович, а безпосередньо будівництвом парку займався лісничий Жорнівського лісництва Боярської ЛДС Галицький Володимир Станіславович.

Суміжною із парком територією є Жорнівський орнітологічний заказник загальнодержавного значення, загальною площею 90 га, який створений у 1974 році і перебуває у підпорядкуванні ВП НУБіП України «Боярська лісова дослідна станція». Статус заказника наданий для охорони лісового масиву з гніздуванням унікальної колонії сірих чапель. Частини заповідних зон ППСМ «Жорнівський» і заказника є спільними. Окремі екземпляри вікових сосен, які

розташовані в заповідній зоні парку, є всохлими, через розміщення у їх кронах гнізд чапель та згубну дію продуктів життєдіяльності птахів на рослини.

Основоположними завданнями створення парку були:

- закладення насінневої бази цінних аборигенних і екзотичних рослин;
- створення опорного пункту селекції деревних і кущових рослин;
- влаштування місця культурного відпочинку для співробітників дослідної станції, студентів та місцевих жителів і пропаганда знань про лісівничу науку.

Особливим архітектурним елементом парку є влаштовані в балці каскади:

- 1) каскад «Київський» – створений на честь 25-річчя з дня звільнення м. Києва від німецьких загарбників. На каскаді здійснено імітацію частини пішохідного мосту через р. Дніпро;
- 2) каскад «Комсомольський» – споруджений на честь комсомольців;
- 3) каскад «Айсбергів» – влаштований на честь спуску першого в світі атомного льодоколу «Ленін» в Північному океані;
- 4) каскад «Земля-місяць» – присвячений першому польоту людини в космос;
- 5) каскад «Любові» – закладений на знак любові до країни та світу.

Другим етапом у розвитку парку вважають період з 1991-2011 рр. У цей час відбувається розбудова парку, облаштування дорожно-стежкової мережі, агротехнічний догляд за насадженнями, закладення пам'ятних посадок.

Третій етап (2011 р. – до сьогодні) знаменується проведенням реконструктивних заходів, становленням парку відповідно до охоронного статусу і його використанням у науковій роботі і навчальному процесі.

Відповідно до положень Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [5] на територіях парків-пам'яток садово-паркового мистецтва може встановлюватись зонування території, притаманне ботанічним садам та дендропаркам та згідно з розробленою науковцями під керівництвом Поповича С.Ю. [4], моделлю функціонального зонування парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Детальне функціональне зонування ППСМ «Жорнівський» передбачає виокремлення таких функціональних зон та підзон

території: експозиційна, наукова, адміністративно-господарська, заповідна (абсолютної заповідності, регульованої заповідності). Відповідно перше функціональне зонування парку розробила Г.С. Остапенко у своїй магістерській роботі [2], яка виконана під керівництвом С.Ю. Поповича.

З 2014 р. на замовлення дирекції ВП НУБіП України «Боярська ЛДС», співробітниками Боярського лісництва, науковцями та дипломниками кафедри ландшафтної архітектури та садово-паркового будівництва НУБіП України здійснюються заходи із встановлення сучасного стану парку (організовано проведення тахеометричної зйомки території та подеревної інвентаризації рослин у насадженнях), розчищення території від захарашень, профілювання ґрунту і встановлення дитячого майданчика, складання опорного плану парку тощо.

Відповідно до затвердженого Положення про парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва місцевого значення «Жорнівський», його було створено з метою охорони архітектурно-композиційного ландшафту з унікальними видами дерев і кущів, значна частина яких є екзотичними [3].

За результатами проведених нами досліджень у 2014-2015 рр. територія парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення «Жорнівський» займає площу 5,2 га і не має чіткої планувальної структури. Ділянка представлена масивом лісопаркового типу, який розбитий балкою з розміщеними 5 каскадами.

Система доріжок не розгалужена, верхнє покриття їх переважно ґрунтове та асфальтобетонне. Садово-паркові споруди і обладнання у парку «Жорнівський» відсутні.

Після проведення польових досліджень і здійснення подеревної інвентаризації рослин на території парку було визначено видовий та формовий склад насаджень.

Результати аналізу вказують, що насадження парку представлено 48 видами та 1 формою деревних рослин, які відносять до 2 відділів – голонасінні

(*Pinophyta*) та покритонасінні (*Magnoliophyta*), 2 класів – хвойні (*Pinopsida*) і дводольні (*Magnoliopsida*), 17 порядків, 21 родини та 37 родів (табл. 1, 2).

1. Таксономічний склад деревних рослин ППСМ «Жорнівський»

№ з/п	Назва відділу	Систематичні одиниці					
		класів	порядків	родин	родів	видів	форм
1	Голонасінні - <i>Pinophyta</i>	1	2	3	8	11	-
2	Покритонасінні - <i>Magnoliophyta</i>	1	15	18	29	37	1
	Разом	2	17	21	37	48	1

2. Систематична структура дендрофлори ППСМ «Жорнівський»

№ з/п	Назва родини	Систематичні одиниці		
		кількість родів	кількість видів	кількість форм
1	2	3	4	5
	Відділ Голонасінні - <i>Pinophyta</i>			
1	Кипарисові <i>Cupressaceae</i>	3	5	-
2	Соснові <i>Pinaceae</i>	4	5	-
3	Тисові <i>Taxaceae</i>	1	1	-
	Відділ Покритонасінні - <i>Magnoliophyta</i>			
4	Березові <i>Betulaceae</i>	3	3	-
5	Бобові <i>Fabaceae</i>	1	1	-
6	Букові <i>Fagaceae</i>	2	3	-
7	Вербові <i>Salicaceae</i>	2	3	-
8	В'язові <i>Ulmaceae</i>	1	1	-
9	Гіркокаштанові <i>Hippocastanaceae</i>	1	1	-
10	Горіхові <i>Juglandaceae</i>	1	1	-
11	Гортензіїві <i>Hydrangeaceae</i>	1	1	-
12	Жимолостеві <i>Caprifoliaceae</i>	1	1	-
13	Каркасові <i>Celtidaceae</i>	1	1	-
14	Деренові <i>Cornaceae</i>	1	1	-
15	Кленові <i>Aceraceae</i>	1	3	-
16	Ліщинові <i>Corylaceae</i>	1	1	-
17	Липові <i>Tiliaceae</i>	1	1	1
18	Маслинові <i>Oleaceae</i>	1	1	-
19	Розові <i>Rosaceae</i>	8	12	-
20	Сумахові <i>Anacardiaceae</i>	1	1	-
21	Тугові <i>Moraceae</i>	1	1	-
Всього		37	48	1

Найбільшою кількістю родів представлено родини: розові (*Rosaceae*) – 8 родів, соснові (*Pinaceae*) – 4 роди, березові (*Betulaceae*) та кипарисові (*Cupressaceae*) – по 3 роди. Найбільшою кількістю рослин представлені роди, у екземплярах: клен (*Acer* L.) – 213, сосна (*Pinus* L.) – 179, береза (*Betula* L.) –

174, дуб (*Quercus* L.) – 143, липа (*Tilia* L.) – 84, ялина (*Picea* Dietr.) – 71, туя (*Thuja* L.) – 62, граб (*Carpinus* L.) – 41.

У насадженнях найчастіше трапляються такі рослини, як: ялина європейська (*Picea abies* (L.) Karst.), сосна звичайна (*Pinus sylvestris* L.), туя західна (*Thuja occidentalis* L.), липа серцелиста (*Tilia cordata* Mill.), клен гостролистий (*Acer platanoides* L.), граб звичайний (*Carpinus betulus* L.), береза повисла (*Betula pedula* Roth.), дуб звичайний (*Quercus robur* L.).

Голонасінні (*Pinophyta*) рослини становлять 22,4 % від усього видового складу рослин у насадженнях, у тому числі до групи дерев належать 9 видів та форм, кущів – 2.

Із загальної кількості видів і форм рослин у ППСІМ «Жорнівський», 41 вид відносять до групи дерев (83,7 %), 8 – до кущів (16,3 %) (табл. 3)

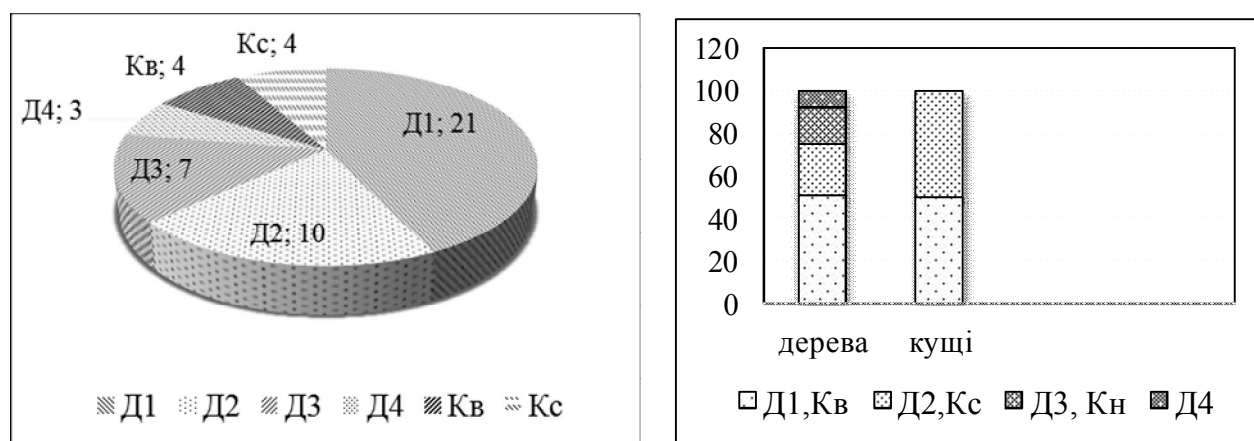
3. Кількісний розподіл видів деревних рослин ППСІМ «Жорнівський» за життєвими формами

№ з/п	Назва родини	Життєва форма		
		дерево	кущ	ліана
1	2	3	4	5
Відділ Голонасінні - <i>Pinophyta</i>				
1	Кипарисові <i>Cupressaceae</i>	3	2	-
2	Соснові <i>Pinaceae</i>	5	-	-
3	Тисові <i>Taxaceae</i>	1	-	-
Відділ Покритонасінні - <i>Magnoliophyta</i>				
4	Березові <i>Betulaceae</i>	3	-	-
5	Бобові <i>Fabaceae</i>	1	-	-
6	Букові <i>Fagaceae</i>	3	-	-
7	Вербові <i>Salicaceae</i>	3	-	-
8	В'язові <i>Ulmaceae</i>	1	-	-
9	Гіркокаштанові <i>Hippocastanaceae</i>	1	-	-
10	Горіхові <i>Juglandaceae</i>	1	-	-
11	Гортензіївві <i>Hydrangeaceae</i>	-	1	-
12	Жимолостеві <i>Caprifoliaceae</i>	-	1	-
13	Каркасові <i>Celtidaceae</i>	1	-	-
14	Деренові <i>Cornaceae</i>	-	1	-
15	Кленові <i>Aceraceae</i>	3	-	-
16	Ліщинові <i>Corylaceae</i>	1	1	-
17	Липові <i>Tiliaceae</i>	2	-	-
18	Маслинові <i>Oleaceae</i>	-	1	-
19	Розові <i>Rosaceae</i>	10	2	-
20	Сумахові <i>Anacardiaceae</i>	1	-	-
21	Тутові <i>Moraceae</i>	1	-	-
Всього		41	8	-

Визначено розподіл видів дерев та кущів за класами висот: дерев першої величини – 21, другої величини – 10, третьої – 7 та четвертої – 3. До класів високих і середніх кущів відносять по 3 види рослин (табл. 4, рис. 1).

4. Розподіл видів деревних рослин ППСМ «Жорнівський» 5. за класами висот

№ з/п	Відділ рослин	Життєві форми							Всього	
		дерева				кущі				
		Д ₁	Д ₂	Д ₃	Д ₄	К _В	К _С	К _Н	видів	форм
1	Голонасінні	7	1	1	-	1	1	-	11	-
2	Покритонасінні	14	9	6	3	3	3	-	37	1
Разом		21	10	7	3	4	4	-	48	1

**Рис. 1. Співвідношення (%) видів деревних рослин ППСМ «Жорнівський»
за класами висот**

Аналіз вікової структури насаджень парку «Жорнівський» дав змогу виділити 3 вікові групи деревних рослин. Вік рослин у парку пов'язаний безпосередньо з часом закладення об'єкту та природною властивістю рослин – розмножуватись вегетативним способом.

Вік рослин встановлювали окомірно, виходячи з їх загального стану, таксаційних розмірів, умов місцезростання. Перша група – рослини віком до 15 років, друга – 16-50 років, третя – від 51 року.

У відсотковому співвідношенні кількості деревних рослин за групами віку їх розподілено на групи: до першої групи віднесено 15 % рослин (161 екз.), до другої – 64 % (696 екз.), до третьої – 21 % (238 екз.) від загальної кількості рослин (рис. 2).

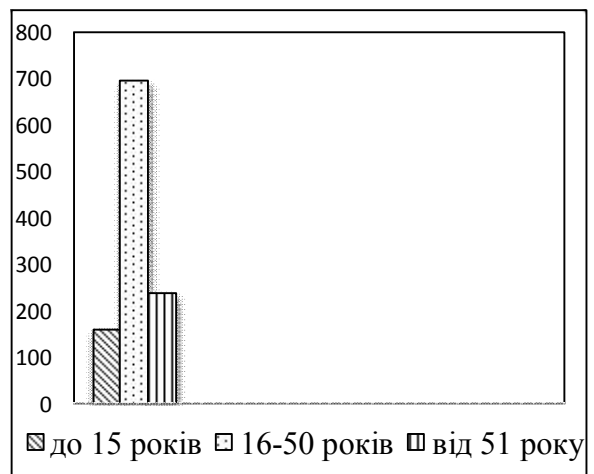
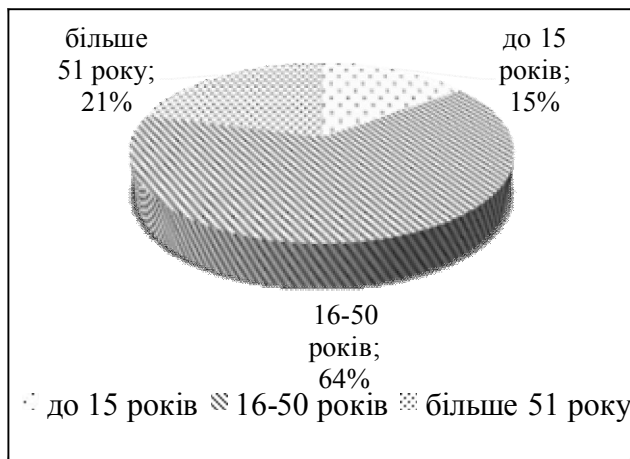

Рис. 2. Співвідношення (%) кількості деревних рослин ППСМ «Жорнівський» за групами віку

Під час дослідження рослин у насадженнях парку «Жорнівський» було виявлено такі види декоративних насаджень: рядові посадки, солітери, групи, живоплоти, масиви. Найпоширенішими видами насаджень, у яких зосереджені рослини, є солітери, групи та масиви. Поодинокі посадки представлено дубом звичайним (*Quercus robur* L.), ялиною європейською (*Picea abies* (L.) Karst.), туєю західною (*Thuja occidentalis* L.); групові – березою повислою (*Betula pedula* Roth.), сосною звичайною (*Pinus sylvestris* L.) туєю західною (*Thuja occidentalis* L.); масиви – кленом гостролистим (*Acer platanoides* L.), грабом звичайним (*Carpinus betulus* L.) (рис. 3, рис. 4).

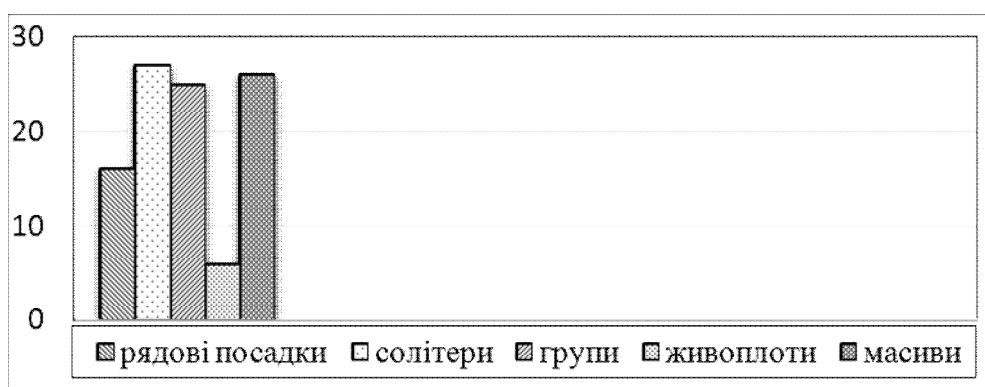

Рис. 3. Співвідношення (%) кількості деревних рослин ППСМ «Жорнівський» за видами насаджень

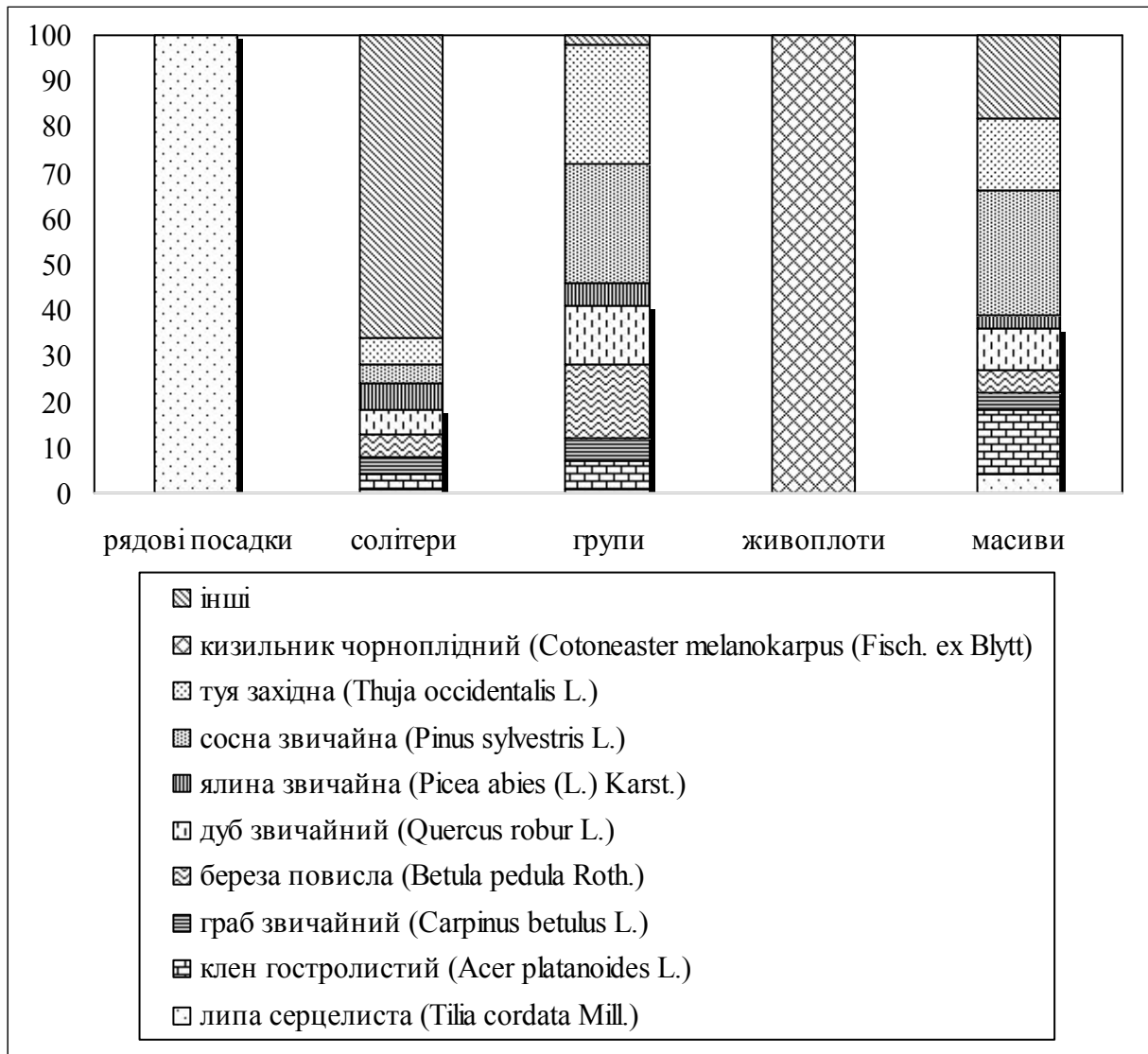

Рис. 4. Співвідношення (%) видів деревних рослин парку «Жорнівський» за видами насаджень

Якісний стан рослин у насадженнях парку «Жорнівський» було визначено як добрий та задовільний. У відсотковому співвідношенні деревних рослин визначено, що добрий стан мають 62 % рослин, задовільний – 38 %.

Отримані результати досліджень буде покладено в розробку концепції реконструкції парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Жорнівський» і доведення об'єкту до вимог Закону України «Про природно-заповідний фонд України».

Висновки

Згідно з проведеними нами пошуковими і натурними дослідженнями парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Жорнівський» протягом 2014-2015 рр. можна зробити такі висновки:

1. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення «Жорнівський», який створений на основі дендропарку «Ювілейний» у 1969–1972 рр. колективом Жорнівського лісництва Боярської ЛДС під керівництвом лісничого Галицького В.С. та автора проекту старшого наукового співробітника, канд. біол. наук Гегельського В.С., є важливим елементом сучасного паркового будівництва України.

2. В історичному аспекті досліджуваного об'єкту нами виділено три етапи його становлення і розвитку:

а) *Перший етап* (1969–1990 рр.) – проектування, будівництво, становлення парку та отримання у 1972 р. статусу парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення «Жорнівський».

б) *Другий етап* (1991-2011 рр.) – розбудова парку з облаштуванням дорожньо-стежкової мережі, агротехнічний догляд за рослинами у насадженнях та влаштування пам'ятних посадок.

в) *Третій етап* (2011 р. – до сьогодні) – проведення реконструктивних заходів та становлення парку відповідно до його охоронного статусу і необхідності покращення матеріальної бази Університету для проведення практичної складової при підготовці фахівців відповідних спеціальностей.

3. Результати аналізу матеріалів зібраних під час натурних обстежень парку вказують, що склад деревних рослин у насадженнях представлено 48 видами та 1 формою, які відносять до 2 відділів, 2 класів, 17 порядків, 21 родини та 37 родів. Найбільшою кількістю родів представлено родини: розові (*Rosaceae*) – 8 родів, соснові (*Pinaceae*) – 4 роди, березові (*Betulaceae*) та кипарисові (*Cupressaceae*) – по 3 роди. Найбільшою кількістю рослин представлені роди, у екземплярах: клен (*Acer L.*) – 213, сосна (*Pinus L.*) – 179,

береза (*Betula L.*) – 174, дуб (*Quercus L.*) – 143, липа (*Tilia L.*) – 84, ялина (*Picea Dietr.*) – 71, туя (*Thuja L.*) – 62, граб (*Carpinus L.*) – 41.

5. Голонасінні (*Pinophyta*) рослини становлять 22,4 % від усього видового складу рослин у насадженнях, у тому числі до групи дерев належать 9 видів та форм, кущів – 2.

Із загальної кількості видів і форм рослин у ППСПМ «Жорнівський», 41 вид відносять до групи дерев (83,7 %), 8 – до кущів (16,3 %).

Аналіз вікової структури насаджень парку «Жорнівський» дозволив визначити, що до першої групи віку віднесено 15 % рослин (161 екз.), до другої – 64 % (696 екз.), до третьої – 21 % (238 екз.) від загальної їх кількості.

6. Під час дослідження рослин у насадженнях парку «Жорнівський» було виявлено такі види декоративних насаджень: рядові посадки, солітери, групи, живоплоти, масиви.

Якісний стан рослин у насадженнях парку було визначено як добрий (62 % рослин) та задовільний (38% рослин).

Список літератури

1. ВП НУБіП України «Боярська лісова дослідна станція» [Електронний ресурс]. – 2013. – 1 с. Режим доступу: [http:// www.nubip.edu.ua/node/4454](http://www.nubip.edu.ua/node/4454).

2. Остапенко Г.С. Функціональне зонування Жорнівського парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва та його основні фітоценокомпозиції / Г.С. Остапенко.– К., 2013. – 103 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// elibrary.nubip.edu.ua/node/17988](http://elibrary.nubip.edu.ua/node/17988).

3. Положення про парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва місцевого значення «Жорнівський». – Київ, 2012. – 6 с.

4. Попович С.Ю. Заповідне паркознавство. Навчальний посібник. / Попович С.Ю., Корінько О.М., Клименко Ю.О. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 320 с.

5. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 червня 1992 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 502.

В статье представлено материалы комплексных исследований, проводимых в парке-памятнике садово-паркового искусства местного значения «Жорновский» на протяжении 2014-2015 гг. Определены основные этапы становления парка, факторы, влияющие на формирование территории и насаждения, в частности произведено инвентаризацию растений, исследовано и установлено современное состояние парка.

Ключевые слова: заказник, насаждения, парк-памятник садово-паркового искусства, планировочная структура, качественное состояние.

The article highlights the materials of the complex research conducted in the park-monument of landscape art of local importance «Zhornivskiyi» during 2014-2015. Identified basic stages of the park formation, factors that influenced the territory and green stands organization. It has been done total inventory of all present species on the territory and as a result identified the condition of the park.

Keywords: Nature reserve, green stands, park - monument, planning structure, quality condition.